

Tranzicion në parandalim: Përdorimi i
arsimit në parandalimin e radikalizmit
në internet

UDHËZUES PËR SIGURI NË INTERNET PËR FËMIJËT NË SHTËPI DHE NË SHKOLLË

Titulli: **Udhëzues për siguri në internet për fëmijët në shtëpi dhe në shkollë**

Për botuesin: **Qendra për hulumtime dhe krijim të politikave**

Autorët: **prof. Dr. Metodi Hadzi-Janev
prof. Dr. Mitko Bogdanoski
mr Aleksandar Cekov**

Dizajni: **Armarium Grup**

Tirazhi: **200**

Project
funded by the
EUROPEAN UNION

Ky botim u përgatit me mbështetjen financiare të Hedaya - Qendër për përsosmëri në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është përgjegjësi vetëm e Qendrës për hulumtime dhe krijimin e politikave dhe nuk i pasqyron pikëpamjet e Hedaya.

Përmbajtja

I.	HYRJE	5
II.	TË DHËNA TË PËRGJITHSHME PËR PËRDORIMIN E INTERNETIT TEK NE DHE SIGURINË E HAPËSIRËS NË INTERNET.....	7
III.	INTERNETI "SHPATË ME DY TEHE", PËRFITIMET DHE RREZIQET E INTERNETIT.....	9
IV.	RADIKALIZMI.....	11
	Çfarë është radikalizmi? Radikalizimi?.....	11
	Çfarë është fundamentalizmi fetar?.....	14
	Çfarë është gjuha e urrejtjes?.....	14
	Çfarë është ekstremizmi i dhunshëm?.....	15
	Çfarë është terrorizmi?.....	16
V.	RADIKALIZMI ONLAJN (NË INTERNET)	17
	Kur përparësitë do të bëhen rrezik dhe kërcënim	17
	Si mund ju ose miqtë tuaj të radikalizohen në internet?	18
	Si mund t’ju përzgjedhin?.....	18
	Si të njihni “fazën e hershme dhe fillestare të radikalizmit “	24
	Si ta njohësh (n njihni një mik/mike) se je (është) në fazën e sjelljes shqetësuese në procesin e radikalizmit të dhunshëm?.....	30
	Si të njohësh (n njihni një mik/mike) se je (është) në fazën e sjelljes alarmante në procesin e radikalizmit të dhunshëm?	33

VI.	SI TË PARANDALONI DHE DENONCONI RADIKALIZMIN NËSE JENI PRIND OSE MIK?.....	34
VII.	KU TA DENONCONI RADIKALIZMIN E DHUNSHËM „ONLAJN”?.....	39
VIII.	SI T’I NDIHMONI FËMIJËS SUAJ QË TA PËRDORË INTERNETIN NË MËNYRË TË SIGURT	40
	Rregullat e sjelljes së fëmijëve në internet	42
	Marrëveshjet familjare.....	44
	Rregullat e përdorimit të internetit në shkolla	47
	Masa të propozuara të cilat duhet t’i keni parasysh që ta zvogëloni rrezikun nga radikalizmi i dhunshëm i fëmijës suaj në internet	48
	SHTOJCA 1: MARRËVESHJA FAMILJARE PËR PËRDORIMIN E PAJISJEVE INTELEKTORE, KOMPJUTERËVE DHE INTERNETIT.....	50

I. HYRJE

Radikalizmi që çon në ekstremizëm të dhunshëm është një problem serioz sot. Individët dhe grupet e përfshira në ekstremizmin e dhunshëm shpesh përdorin teknologjinë moderne për të arritur qëllimin e tyre. Hulumtimet tregojnë se radikalizmi, ndër të tjerash, është më i përhapuri në rajone ku shoqërive u mungojnë institucionet që duhet t'i ndihmojnë të rinjtë t'i zhvillojnë kapacitetet e tyre dhe të merren me sfidat e jetës moderne. Margjinalizimi, ndjenjat e vetmisë, tjetërsimi, mungesa e perspektivës, varfëria, etj. janë ndër faktorët më të përmendur shpesh për shkak të të cilave të rinjtë radikalizohen me dhunë ose vetëradikalizohen. Nga ana tjetër, ekzistojnë perceptime që përplasia e këndvështrimeve të ndryshme kulturore dhe përkatësia e grupeve shoqërore dhe etnike është baza mbi të cilën pasojnë një seri burimesh dhe shkaqesh të radikalizmit që çon në ekstremizëm të dhunshëm. Megjithatë, radikalizmi i dhunshëm në internet¹ është real, një problem që kërkon qasje serioze, si në parandalimin ashtu edhe në menaxhimin e pasojave të tij.

Për këtë arsye, ky udhëzues synon të ndihmojë të rinjtë dhe prindërit në këtë drejtim: Si ta njohim se çfarë është radikalizmi?; Si dhe në çfarë mënyrë mund të bëhet radikalizmi përmes Internetit dhe cilat janë fazat në atë proces?; Si mund ta njohin, parandalojnë dhe raportojnë radikalizmin prindërit dhe miqtë? Dhe çfarë duhet të bëjnë të rinjtë dhe prindërit për ta parandaluar dhe denoncuar radikalizmin?

¹ Shprehja "radikalizëm i dhunshëm" përdoret në tekst si sinonim për "radikalizmin që çon në dhunë / ekstremizëm të dhunshëm "

Udhëzuesi diskuton shkurtimisht përdorimin e internetit dhe jep një përmbledhje të shkurtër të mënyrës se si dhe për çfarë përdoret interneti në vendin tonë, respektivisht cilat janë përfitimet dhe rreziqet e internetit. Ai më pas shpjegon termin radikalizëm dhe jep përkufizime të përgjithshme të fenomeneve të lidhura siç janë fundamentalizmi, gjuha e urrejtjes, ekstremizmi dhe terrorizmi. Ky seksion synon të sqarojë keqkuptimet e mundshme midis termave të ngjashme të përdorur në informacionet e përditshme që lidhen me radikalizmin në internet. Fokusi i udhëzuesit është në radikalizmin e dhunshëm. Për këtë qëllim, kur flasim për radikalizmin, do të nënkuptojmë radikalizmin e dhunshëm.

Pjesa IV, me titull "Radikalizmi në internet", është thelbi i këtij udhëzuesi. Ai shpjegon fazat nëpër të cilat zakonisht zhvillohet procesi i radikalizmit në internet dhe gjithashtu jep tregues të caktuar se si mund të njihet ky proces. Pjesa V përmban udhëzime se si ta parandaloni, ndërsa pjesa VI si ta denonconi procesin e radikalizmit në internet nëse jeni prind ose mik. Më në fund, për prindërit (edhe pse është gjithashtu i dobishëm për miqtë) në fund në pjesën VII jepen udhëzime të përgjithshme për mënyrën sesi prindërit mund t'i ndihmojnë fëmijët e tyre të përdorin internetin në mënyrë të sigurt.

Ky udhëzues u zhvillua si pjesë e projektit "Tranzicioni për parandalimin: Përdorimi i arsimit për parandalimin e radikalizmit në internet për të rinjtë", i financuar nga Hedaya - Qendra për përsosmëri në ballafaqimin me ekstremizmin e dhunshëm dhe Bashkimin Evropian.

II. TË DHËNA TË PËRGJITHSHME PËR PËRDORIMIN E INTERNETIT TEK NE DHE SIGURINË E HAPËSIRËS NË INTERNET

Të rinjtë kudo në botë, madje edhe në vendin tonë, fillojnë të komunikojnë në hapësirën në internet (onlajn) dhe përdorimin e mediave sociale që në moshë të re. Sipas Entit Shtetëror të Statistikave, në tremujorin e parë të vitit 2019, 81.8% e familjeve kishin qasje në internet nga shtëpia. Pjesa e familjeve sipas llojit të vendbanimit me internet me shtrirje të gjerë në numrin e përgjithshëm të familjeve është 85.7% në 2019. Në tremujorin e parë të 2019, nga numri i përgjithshëm i popullsisë nga 15 deri në 74 vjeç, 81.4% përdorën internetin, dhe 72.9% e përdorin atë çdo ditë ose pothuajse çdo ditë.

Nga ata që kanë përdorur internetin në 12 muajt e fundit, 35.9% kanë porositur/blerë mallra ose shërbime në internet, dhe shumica, 35.8%, kanë blerë veshje ose pajisje sportive.² Interneti në vendin tonë përdoret më së shumti për rrjetet sociale (84%), respektivisht për krijimin e profileve të përdoruesve, postimin e statuseve dhe komenteve në platforma të njohura sociale si Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat dhe të tjera, që rendit vendin në vendin e katërt të përdorimit të rrjeteve sociale, menjëherë pas Islandës (91%), Maltës (87%), Norvegjisë (84%) dhe Hungarisë (84%)³.

²Të gjitha të dhënat e mësipërme janë marrë nga faqja zyrtare e Entit Shtetëror të Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut. Faqja është në dispozicion në: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbrtxt=77>

³ Igor Petrovski, (29 qershor 2018), "Për çka përdoret internet nga qytetarët e vendit: janë kampionë në Evropë për rrjetet sociale dhe telefoninë, të fundit për dërgimin e postave elektronike dhe bankingut", Capital, i disponueshëm në: <https://kapital.mk/za-shto-go-koristat-internetot-makedonskite-gragani-shampioni-se-vo-evropa-za-sotsijalni-mrezhi-i-telefonirane-posledni-za-prakane-mejlovi-i-onlajn-bankarstvo/>

Ky përdorim i gjerë i internetit, përveç përfitimeve të tij, fsheh dhe bart një numër rreziqesh të mundshme që duhen adresuar në kohën e duhur dhe në mënyrë të duhur, në mënyrë që të shmangen përvojat e pakëndshme të përdorimit të Internetit, veçanërisht midis studentëve dhe të rinjve.

Për më tepër, hulumtimi në nivelin e Bashkimit Evropian tregon se 1 në 3 përdorues të Internetit është fëmijë⁴, dhe se më shumë që gjysma e fëmijëve midis moshës 11 dhe 16 vjeç përballen me një nga rreziqet më të shpeshta në internet⁵ siç janë sulmet në internet (ngacmimi në internet), grabitqarët në internet, mashtrimet, kodi me qëllim të keq (maluere), peshkimi (fishing), etj. Nga ana tjetër, i njëjti hulumtim tregon se më shumë se gjysma e të anketuarve nuk dinë të përballen me rreziqet e internetit.

⁴Sipas definicionit të Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijëve, një fëmijë është çdo qenie njerëzore që nuk ka mbushur moshën 18 vjeç, përveç nëse, në përputhje me ligjin për të drejtat e fëmijës, ai ose ajo arrin moshën madhore.

⁵https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area/digital-education-action-plan-action-7-cybersecurity-in-education_en

III. INTERNETI "SHPATË MEDY TEHE", PËRFITIMET DHE RREZIQET E INTERNETIT

Interneti është një nga përfitimet e jetesës moderne. E thënë ndryshe, Interneti është një "vend" ku njerëzit në përgjithësi, dhe të rinjtë në veçanti, mund të komunikojnë dhe të lidhin, të ndajnë përvoja, të mësojnë, të zbulojnë gjëra të reja, të gjejnë informacion dhe të zhvillojnë krijimtarinë e tyre në një larmi fushash, në mënyra të ndryshme.

Sidoqoftë, përkundër mundësive të mëdha që ai ofron, ekzistojnë një numër rreziqesh të mundshme që mund të fshihen nëse Interneti nuk përdoret siç duhet dhe me kujdes. Përkatësisht, qasja e lehtë tek përmbajtjet në internet shpesh përdoret për të arritur qëllime të ndryshme dhe për të kënaqur interesat që nuk janë gjithmonë të sigurt dhe të sigurta. Të gjitha këto mund të jenë: bërja e një fitimi, përhapja e propagandës, përhapja e lajmeve të rreme, mobilizimi për qëllime radikale, sulmet në internet dhe shumë më shumë se kaq.

Sot, përmes fenomenit të "Internetit të gjërave" (ose i internetit të gjithçkaje), interneti është në dispozicion në shumë pajisje. Kjo, së bashku me uljen e kostos së shërbimit dhe rritjen e rehatisë, ndikon që interneti të përdoret në më shumë vende dhe në lëvizje. Si rezultat, sot të rinjtë mund të përdorin internetin nga shtëpia, në shkollë, me miqtë, ndërsa lëvizin, etj. Kjo karakteristikë përmirëson rehatinë, por gjithashtu e rrit edhe rrezikun.

Problemi me sigurinë dhe rreziqet e përdorimit të Internetit vjen nga fakti se ideja themelore e Internetit nuk është siguria. Interneti është bërë për komunikim dhe për qëllime të ndryshme inovative dhe përmirësimin e komoditetit. Ta themi thjeshtë, për të fituar komoditet, ne shpesh heqim dorë nga privatësia, dhe kështu liria për shërbim (qoftë ajo duke përdorur një platformë komunikimi, lojëra video, etj.).

Prandaj, burimi i rrezikut përmes internetit po rritet dhe do të rritet çdo ditë. Rreziku i internetit midis të rinjve fillimisht buron nga një nivel i ulët i vetëdijes për rreziqet që mund të bien përmes përdorimit të Internetit. Për shembull, për të marrë një shërbim, fëmijët shpesh ndajnë të dhëna dhe zbulojnë informacione personale që më vonë mund të përdoren për qëllime të tjera. Efektet që mund të shkaktohen nga interneti mund të jenë larguese jo vetëm për ta, por edhe për njerëzit e tjerë. Të dhënat në botën digjitale mbeten përgjithmonë.

Prandaj, fëmijët duhet të jenë të informuar se kush mund t'i shohë postimet e tyre, çfarë informacioni nuk duhet të ndajë në internet, veçanërisht jo me të huajt. Kjo është veçanërisht e rëndësishme sepse duke krijuar profile false dhe duke fshehur identitete të vërteta, fëmijët mund të mashtrohen dhe të zbulojnë informacione dhe të dhëna personale për të huajt. Këto të dhëna, përveç të njëjtës, në një kontekst negativ përdoren edhe për radikalizmin në internet.

IV. RADIKALIZMI

Radikalizmi që çon në dhunë dhe terrorizëm është problem serioz për shumë vende të botës. Ky lloj radikalizmi është një kërcënim për secilin individ, familjen (kushërinjtë), miq, lagje (mëhallë), vendbanim dhe shtet. Për këtë qëllim, vendet e mbështetur nga Kombet e Bashkuara (KB), Bashkimi Evropian (BE), Këshilli Veri-Atlantik (NATO), Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) dhe organizata të tjera po ndërmarrin hapa serioz për ta trajtuar radikalizmin që çon në dhunë.

ÇFARË ËSHTË RADIKALIZMI? RADIKALIZIMI?

Deri më tani nuk ka vetë një përkufizim të pranuar se çfarë është radikalizmi dhe çka paraqet ai.

E thënë thjesht, radikalizmi është aplikimi i ideve, besimeve ose qëllimeve që duhet të shkaktojnë një veprim për një ndryshim drastik të thellë në atë që konsiderohet normale dhe e përditshme.

Deri më tani nuk ka një definicion të pranuar të radikalizmit.

Në fjalorin maqedonas për radikalizmin thuhet: “Zbatimi i masave radikale, vendimtare për zgjidhjen e çështjeve”⁶ (pra realizimi i ndonjë qëllimi). Radikalizmi si emër nënkupton edhe drejtim politik ⁷

⁶ Fjalori digjital i gjuhës maqedonase, „radikalizmi“

<http://www.makedonski.info/show/%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BC/%D0%BC>

⁷ E njëjta

Radikalizmi në përgjithësi përfshin **rekrutimin** (përzgjedhjen dhe bërjen për vete) dhe **indoktrinimin**.

Prandaj, ne do të thoshim që ata që radikalizohen, përpiqen të zgjedhin, tërheqin-fitojnë një individ ose grup (është rekrutim), në mënyrë që të identifikojnë individin dhe/ose grupin (ai) - (është **indoktrinim**) me nevojën për ndonjë ndryshim ose zgjidhje për disa çështje. Metodatat-mënyrat e rekrutimit zakonisht janë përmes bisedave dhe bindjes, bindjes, shfaqjes, mësimit, krahasimeve etj. Ndryshimi ose zgjidhja e çështjeve të caktuara mund të manifestohet përmes një ndryshimi në besim; ndryshimi i tolerancës; ndryshimi në mënyrën e zgjidhjes së kundërshtive - përdorimi i dhunës, etj. Sjellja që kërkon të sjellë ndryshim (respektivisht ndryshim i thellë në atë që konsiderohet normal ose i ndryshëm nga sjellja e të tjerëve) quhet radikale.

Radikalizmi mund të jetë i:

- **natyrës politike** (për shembull, ndryshimi i rendit shoqëror - në vend të rendit demokratik siç kemi tani, për të shfuqizuar zgjedhjet dhe për të pasur një sundimtar të përhershëm që do të sundojë derisa është gjallë, etj.),
- **natyrës sociale** (për shembull, tifozët e ekipeve sportive të bashkuar në grupe tifozësh nëse dëshirojnë të shkaktojnë një ndryshim - për të arritur një qëllim, me të cilin të gjithë mbështetësit e tjerë dhe tifozët e sportit do të mbështesin klubin që e mbështesin) ose
- **natyrës religjioze** (kur anëtarët e një feje të veçantë dëshirojnë të imponojnë një ndryshim që do ta bëjë fenë që ata besojnë më unike).

Radikalizmi mund të promovojë sjellje kur ndryshimi ka tendencë të arrihet **pa dhunë dhe / ose me dhunë**⁸. Arritja e ndryshimit paqësor përmes debatit

⁸ Schmid, A. P. (2013-03-27). "Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review". The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague (ICCT).

dhe tolerancës së dallimeve, pa shkaktuar gjuhë të urrejtjes ose dhunës, përdorimin e dhunës, ose krijimin e armiqësive (në lagje / lagje, shkollë, lagje dhe / ose shtet) nuk do të duhej të ishte ndaluar.

Çdo radikalizim (promovim-me gojë/me shkrim, thirrje, tërheqje, blerje-bindje, mësimdhënie, këshillim dhe demonstrim i veprimeve për një ndryshim të plotë të gjendjes së pranuar përgjithësisht - atë që ne e konsiderojmë normale) **përmes dhunës është e ndaluar**. Të gjithë duhet të luftojmë së bashku kundër radikalizmit që promovon ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin. Për më tepër, kur flasim për radikalizmin që promovon ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin, do të nënkuptojmë **radikalizmin e dhunshëm**.

Nëse i marrim parasysh shembujt e mëparshëm, do të kemi radikalizëm të dhunshëm nëse në shembullin e radikalizmit nga:

- **natyra politike** (për shembull, ndryshimi i rendit shoqëror - në vend të rendit demokratik siç e kemi tani, për të shfuqizuar zgjedhjet dhe për të pasur një sundimtar të përhershëm që do të sundojë ndërsa ai është gjallë, etj.) në përpjekjen **për të ndryshuar rendin shoqëror drejtohet të përdorin metoda / dhunë të dhunshme ndaj atyre që mendojnë ndryshe,**
- **natyra sociale**, për shembull, tifozët e ekipeve sportive të bashkuar në grupe tifozësh nëse dëshirojnë të shkaktojnë ndryshime - të arrijnë një qëllim me të cilin të gjithë mbështetësit e tjerë dhe tifozët e sportit do të mbështesin klubin që ata mbështesin, dhe kundër të gjithë të tjerëve **që nuk e bëjnë mbështesin të njëjtin klub për të përdorur ose promovuar dhunën, ose**
- **natyra religjioze** (kur anëtarët e një religjioni të veçantë dëshirojnë të imponojnë një ndryshim që feja në të cilën ata besojnë se do të jetë unike), **dhe kundër atyre që mendojnë ndryshe lejohet të përdorë ose të promovojë dhunë.**

Radikalizmi i dhunshëm shpesh barazohet me fundamentalizmin fetar, gjuhën e urrejtjes, ekstremizmin e dhunshëm dhe/ose aktet e terrorizmit.

Radikalizimi ose thirrja për një ndryshim në atë që ne konsiderojmë se është sjellje normale që shkakton sjellje të dhunshme dhe/ose akte të terrorizmit është e ndaluar. Të gjithë duhet të luftojmë kundër tij.

ÇFARË ËSHTË FUNDAMENTALIZMI FETAR?

Fundamentalizmi fetar është një qasje për të promovuar dhe praktikuar fenë. Pothuajse çdo fe ka pjesën e vet fundamentale.

Praktikimi i fundamentalizmit fetar mundet, por nuk duhet detyrimisht të çojë në radikalizëm të dhunshëm.

ÇFARË ËSHTË GJUHA E URREJTJES?

Një deklaratë me gojë ose me shkrim që synon të zhvlerësojë, ngacmojë, frikësojë ose nxisë dhunë ndaj një ose më shumë personave për shkak të karakteristikave të tyre personale ose përkatësisë me një grup ose bashkësi të veçantë. Ky fjalim drejtohet kundër atyre që shihen si të ndryshëm⁹.

Procesi i radikalizmit zakonisht mund të përmbajë gjuhë të urrejtjes.

⁹Më shumë rreth gjuhës së urrejtjes mund të gjenden në Rekomandimin Nr. R (97) 20 i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës më 1997 "Gjuha e urrejtjes", i qasur nga:
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec%281997%29020&expmem_EN.asp

ÇFARË ËSHTË EKSTREMIZMI I DHUNSHËM?

Ne flasim për ekstremizmin e dhunshëm kur një individ/grup shpreh bindje/besime që mbështesin ose inkurajojnë dhunën dhe/ose përfshihen në akte dhune me qëllim të arritjes së një qëllimi (social, ideologjik, fetar ose politik).¹⁰

¹⁰ Për më tepër, shihni këtë në manualin e UNESCO-s mbi ekstremizmin e dhunshëm, UNESCO (2016), Një Udhëzues për Mësuesit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>, ose në Manualin e Qeverisë Australiane në: <https://www.livingsafetogether.gov.au/get-the-facts/Pages/default.aspx>

ÇFARË ËSHTË TERRORIZMI?

Deri më tani, nuk ka një përcaktim universal të terrorizmit. Në përgjithësi dhe i pranuar nga BE dhe UNESCO, për shembull, terrorizmi përkufizohet si përdorim i dhunës ose kërcënimeve për të nxitur frikë, destabilizim dhe më pas për të shkatërruar rendine tërë me të cilin nuk pajtohen ata që e zbatojnë atë.¹¹

Kini kujdes gjithashtu! Nëse ata vendosin të bëjnë një gjë të tillë nuk duhet të besh edhe ti. Ajo që duhet të besh është ta denoncosh atë te mësuesit, shkolla ose prindërit!

Nga definicioni i këtyre termave mund të shihet lidhje e radikalizmit të dhunshëm (aktivitete për të promovuar/inkurajuar sjelljen për ndryshim thelbësor) me ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin.

Mbani mend! Ata që radikalizojnë (mund t'ju zgjedhin ... t'ju afrohen ... dhe të ju bindin, mësojnë, udhëzojnë ...) të kryejnë dhunë ose mbase terrorizmi nuk do të thotë që ata do të kryenin aktin e dhunës.

Falë zhvillimit të teknologjisë dhe mbi të gjitha Internetit dhe platformave të komunikimit (Facebook, Twitter, Instagram, Skype, Snapchat, etj.), është rritur mundësia e radikalizmit të dhunshëm.

¹¹ UNESCO, (2017), Youth and Violent Extremism on Social Media, në:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260532>

V. RADIKALIZMI ONLAJN (NË INTERNET)

Siç e përmendëm më parë, teknologjia moderne, interneti dhe komunikimi në internet ofrojnë shumë përfitime, por ato gjithashtu mbartin rrezeqe. Për ju dhe miqtë tuaj, si dhe për studentët e tjerë, komunikimi në internet dhe "funksionimi" është pothuajse i njëjtë si në botën fizike. Shumë as nuk bëjnë dallime midis botëve "offline" dhe "online", siç janë dikush nga miqtë tuaj.¹²

KUR PËRPARËSITË DO TË BËHEN RREZIK DHE KËRCËNIM

Mundësia për të komunikuar pothuajse falas përmes botës "në internet" (interneti dhe media sociale) është "super e lezetshme". Kurseni kohë, para (nuk duhet të paguani për transport) dhe është pak "trendy" sepse mund të jeni ai që doni të jeni. Për më tepër, një realitet si ky (në internet) ju jep mundësinë për të eksperimentuar dhe komunikuar më lehtë sesa kur keni nevojë të takoni dikë (për shembull, dikë që ju pëlqen) në botën fizike. Me një përpjekje të vogël (nëse ju "googloni" tituj në temë) madje mund të ndani këshilla. Ose të bëheni "ndikues". **Kjo gjë, ndarja e këshillave për argëtim ose shaka, për të qenë i sigurtë, mund të jetë e rrezikshme!**

Nëse nuk keni njohuri të hollësishme për diçka - nuk jeni ekspert edhe kjo mund të shkaktojë pasoja që nuk i prisni. Tani, problemi është se të tjerët me qëllime paksa të ndryshme keqdashëse mund të duan të bëjnë të njëjtën gjë, jo vetëm për argëtim. Kjo mundësi për të komunikuar pa pasur nevojë të udhëtoni, të prezantoni veten se kush jeni vërtet dhe kështu me radhë, **është bërë gjithashtu një mundësi për njerëzit që duan të radikalizojnë me dhunë dhe nxisin dhunë dhe t'ju çojnë të kryeni një sulm terrorist.**

¹² Shih te Postmes & Brunsting (UNESCO DIGITAL fq. 18)

Për dallim nga ju ose një mik i cili bën disa gjëra nga argëtimi, kurioziteti, etj., ka njerëz që kanë një qëllim tjetër. Ata zakonisht janë të mirëorganizuar në vendosjen e informacionit dhe dezinformatave, të shoqëruara nga përzgjedhja, izolimi dhe indoktrinimi kur jeni të bindur se duke përdorur dhunë mund të bëni një ndryshim (për shembull, duke neutralizuar ata që janë të kundërt / të ndryshëm).¹³

Kursi i radikalizmit të dhunshëm mund të jetë i ndryshëm. Për shkak se çdo person është i ndryshëm, procesi mund të jetë sipas rendit të treguar më poshtë, por mund të ketë përjashtime. Pra, në vend të radikalizmit të dhunshëm të treguar më poshtë, mund të ndodhë shumë shpejt ose të mbivendosen disa faza. Është e rëndësishme të dini se përdorimi i dhunës kundër metodave të ndryshme dhe të dhunshme për të ndryshuar qëndrimin/sjelljen ose sjelljen e tyre është i ndaluar! Gjithashtu është e ndaluar të promovohet dhuna për t'i arritur këto qëllime!

SI MUND JU OSE MIQTË TUJ TË RADIKALIZOHEN NË INTERNET?

Radikalizmi zakonisht fillon me përzgjedhjen. Ky proces mund të bëhet edhe përmes seleksionimit të pavarur. Kjo do të thotë që ju mund të zgjidheni vetë përmes sjelljes tuaj.

Kujdes! Ky është vetëm shembull, nuk është rregull.

SI MUND T'JU PËRZGJEDHIN?

Në këtë fazë, njerëzit me qëllime të këqija përdorin përfitimet e Internetit dhe botës "online" për qëllimet e tyre. Ata e dinë që për ju dhe bashkëmoshatarët tuaj, interneti dhe komunikimi "në internet" janë

¹³ Von Behr, Reding, Edwards, & Gribbon, (2013)

normale, ashtu si për prindërit tuaj, komunikimi i përditshëm në botën fizike është normal.¹⁴

Zgjedhje. Për të arritur qëllimin e tyre, disa nga organizatat dhe individët më mirë të organizuar kanë zhvilluar metoda për të analizuar personalitetin tuaj, i ashtuquajtur i profilizimi.¹⁵ Deri te të dhënat mund të vijnë:

- **Përmes profilit tuaj në çdo platformë** (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube dhe platforma të tjera të komunikimit dhe video) mund të studioni / zakonet tuaja, dobësitë, pikat e forta, dëshirat, temperamentin, ambiciet, hobi, miqtë që mund të ndikojnë, zhgënjimet, pritjet, vendet që vizitoni, faqet që vizitoni, çfarë moda dëshironi dhe pothuajse gjithçka që ata mund të mësojnë për ju ose miqtë tuaj. Qasja tek ju mund të jetë nëse profili juaj nuk është i mbrojtur, ose si një qasje plotësisht e rastit me një ofertë miqësie. Mundësia e "tageve" është gjithashtu burim përmes të cilit ata mund të mbledhin informacione për ju / ju.
- **Përmes faqeve në internet dhe forumeve të bisedave.** Shumë shpesh njerëzit me qëllime të këqija kanë "faqe interneti" të mirëorganizuara që janë joshëse dhe me përmbajtje të dedikuara për ju dhe ata si ju.¹⁶ Në këto faqe interneti vendosen informacione, disa prej tyre janë **të sakta**, disa prej tyre janë **gjysmë të sakta**, dhe disa prej tyre janë **plotësisht të pasakta**.¹⁷ Uebfaqet ose forumet e bisedave mund ose nuk mund të lidhen me përmbajtjen që është qëllimi i tyre përfundimtar. Këto faqe shpesh përmbajnë përmbajtje që është përgatitur paraprakisht për t'ju provuar.¹⁸ Ata e dinë se si t'i

¹⁴ Kërkime që konfirmojnë këtë fakt në një shkallë globale Postmes & Brunsting (2002)

¹⁵ Gjej për profilizimin në internet

¹⁶ Weimann, (2015);

¹⁷ Ka hulumtime që e vërtetojnë këtë: Brachman & Levine, (2011); RAND Europe, (2013); Sageman, (2008); Weimann, (2004)

¹⁸ Busher, (2015)

masin reagimet tuaja ndaj përmbajtjes së caktuar dhe bazuar në atë që të formojnë një qëndrim se si t'ju qasen.

- **Përmes shikimit të video-përmbajtjeve.** Ashtu si me teknikat e tjera për monitorimin e sjelljes tuaj, ata që kanë qëllime të këqija dhe duan t'ju detyrojnë të radikalizoheni, mund të dinë se çfarë video keni shikuar ose kërkuar. Përkatësisht, ne kemi thënë tashmë se shumica e platformave kanë algoritme të përshtatshme - programe që zgjedhin atë që do të shihni. Për më tepër, videot kanë vlerësime, si dhe mundësinë për të parë se kush i shikon. Prandaj, lehtë mund të vëreheni nëse shikoni video që kanë përmbajtje të dedikuara për radikalizmin e dhunshëm / vetëm radikalizëm nga kurioziteti. Sot, megjithëse me qëllime të mira, kanali YouTube ka zhvilluar udhëzime se si të krijoni një video bazuar në profilin/zakonet e shikuesve ose ndjekësve tuaj.

Prandaj, është e lehtë për ata që kanë qëllime të këqija ta bëjnë këtë në mënyrë që të arrijnë qëllimin e tyre.¹⁹

Lojëra. Lojërat gjithashtu mund të jenë një mënyrë për ata që kanë qëllime të këqija të arrijnë tek ju. Video-lojërat moderne lejojnë komunikimin në "dhomat e bisedave" speciale - (dhomat e komunikimit virtual) dhe si të tilla janë një mundësi për njerëzit që kanë qëllime të liga.

Përdorimi i karaktereve nga lojërat, dhe në emër të tyre, "gjuha e urrejtjes", me lehtësi dhe fshehtësi, pa vërejtur, mund të përdoret si formë kundër grupeve/individëve nga bota fizike, të cilët janë të ndryshëm nga ti.²⁰

Edhe pse kjo nuk mund të ndodhë gjithmonë, ka studime që tregojnë se video lojërat mund të stimulojnë dhunën tek të rinjtë²¹ Sipas analizave të caktuara, të rinjtë në vendin tonë duan të luajnë në internet, kështu që 38%

¹⁹ Shih më shumë në YouTube Creator Academy, në:

<https://creatoracademy.youtube.com/page/lesson/discoverability-analytics>

²⁰ Selepack (2010)

²¹ Hasan, Bègue, Scharkow & Bushman, (2013).

përdorën internetin për të luajtur dhe shkarkuar lojëra, që është mbi mesataren evropiane prej 34% ²²

Pasi të gjejnë "viktimën", ata që abuzojnë me median sociale për komunikim (Facebook, Twitter, Instagram, Snap-chat, YouTube, etj) dhe Internetin në fazën e përzgjedhjes, fillojnë procesin e **rekrutimit**.

Rekrutimi. Individët dhe grupet që abuzojnë me internetin dhe mediat sociale dinë të qasen fshehurazi dhe kur të krijojnë komunikim. Çdo komunikim **në shikim të parë duket të jetë me qëllim të mirë**. Qëllimi në këtë fazë të përzgjedhjes është të zhvillojë ose inkurajojë / theksojë ndjenjën e përkatësisë dhe besimit. ²³ Shumë shpesh ajo përkatësi mund të jetë globale, drejt një vëllazërie, lëvizje ose grupi që duhet të ndërtojë moton tuaj të përbashkët, për të zhvilluar të njëjtin qëllim / simbol. Kjo do të thotë që "ju" dhe "ata" që janë "në internet" mund të jenë të veçantë dhe që supozohet të ndani tipare shumë të ngjashme, të ndani pikëpamjet dhe mendimet e njëjta.

Ke kujdes! Shumë nga këto pikëpamje mund dhe, me siguri, rrjedhin nga një analizë / profilizim i mëparshëm i profilit (profileve) tuaj/a!

Nuk është e rrallë të gesh situata në të cilat do të marrësh një ofertë ekskluzive, ose të diskutosh nëse do të lejohesh të bëhesh pjesë e gjoja "të veçantëve". Në këtë grup, temat janë zakonisht të përgjithshme në fillim me qëllim të fitimit të besimit të ndërsjellë. ²⁴

Një metodë tjetër mund të jetë hyrja në grup në një rekomandim, i cili tashmë debaton "tema të nxehta" që janë të ndaluara dhe që flasin për **kundërshtim** dhe **ndryshim të sistemeve** respektivisht ekziston një **gjuhë e urrejtjes** ndaj

²² Igor Petrovski, (29 korrik, 2018),

²³ Weimann, (2015);

²⁴ (Weimann, 2010);

atyre që janë të ndryshëm. Në përgjithësi, grupet e mbyllura kanë rregulla që vetëm ju duhet të ndiqni. Qëllimi në këtë fazë është të fitoni ndjenjë se jeni **i/e barabartë** me të tjerët. Në shumë raste, kjo **mund të përgatitet me paramendim** (veçanërisht nëse profilizimi tregon se në përgjithësi jeni një person i tërhequr - diçka që mund të përcaktohet, për shembull, nga fotografitë e postuara me miqtë tuaj).

Fitimi i besimit mund të jetë një qasjetjetër. **Përshembull, materiale.**

Mund të kërkohet një shërbim (për të bërë diçka) për të cilin do të mermi ose para ose dhuratë. Në situata të tilla, merrni parasysh nëse shpërblimi është i rastësishëm. Apo cili është qëllimi i marrjes së një shpërblimi? dhe së fundi, pse pikërisht ti je zgjedhur?

Sapo të vendoset besimi, fillon procesi i ndërtimit të një identiteti të përbashkët.²⁵ Frazat që nxisin një qëndrim të përbashkët për çështje të caktuara zakonisht përdoren. Përdoren fraza si "ne", "së bashku", "tonat", etj., Megjithatë në realitet nuk është kështu - nuk i njihni këta njerëz fizikisht. Grupet synojnë t'ju bëjnë që të shpreheni më mirë dhe të thoni ato që nuk mund të thoni në botën fizike ku, për shembull, disa miq mund të bëjnë shaka ose të tallen me ty²⁶.

Grupet (të hapura ose të mbyllura) janë shpesh fitimprurëse dhe interesante. Ata dinë të ngjallin kureshtjen tuaj rreth diversitetit; ata mund të ofrojnë një vend ku ndjehesh i lirë, dhe ndjehesh rehat (emocional), që do të thotë "**ndjehem mirë**"; t'ju ofrojnë hapësirë për "eksitim dhe aventurë", "fuqi dhe kontroll" - të jeni diçka që keni dashur dhe keni pasur frikë të bëni, ose

²⁵ Termat si shkrirja e identiteteve gjenden në literaturë (Swann & Buhrmester, 2015),

²⁶ Në hulumtimin e saj, Nisma Atlantike 2017 e ashtuquajtura prekja njerëzore gjithmonë identifikohet si fillimi i radikalizmit në një botim të Azinovic, V (ed) (2017). The Atlantic Initiative. Between Salvation and Terror: Radicalisation and the Foreign Fighter Phenomenon in the Western Balkans., fq. 17 në http://www.atlantskainicijativa.org/bos/images/BETWEEN_SALVATION_AND_TERROR/BetweenSalvationAndTerror.pdf

"besnikëri dhe angazhim" në krahasim me talljet e mundshme në botën reale²⁷.

Për më tepër, ata dinë të përdorin energji të çdo i ri. Bazuar në analizën që ata kanë bërë për ju si pjesë të përzgjedhjes, si pjesë e temave që ata në përgjithësi dhe në dukje "aksidentalisht" mund të imponojnë, janë diskutimet për ndjenjën e caktuar. Për shembull, ata mund të hapin një temë "të rastit" për: ndjenjën e padrejtësisë dhe diskriminimit; krizat personale dhe tragjeditë (të cilat mund të shpiken se ju kanë ndodhur); duke kërkuar përgjigje për kuptimin e jetës (për shembull, për të bindur veten se duhet të kesh një qëllim të thellë - të bësh diçka domethënëse); ose të njohësh, respektivisht të krijosh një gjendje në të cilin do të inkurajohesh të bëhesh hero (kërkimi për identitetin tënd).²⁸

Tërë procesi i përshkruar mund të bëhet edhe përmes „vetëradikalizmit“.²⁹

Ky është rasti kur lexohen/konsumohen literaturë, forume, etj. që nuk janë të kontrolluara dhe që videot ose regjistrimet audio, këngët ose librat, dhe materialet e tjera të përmbajtjes janë duke u shikuar me qëllim të radikalizmit të dhunshëm. Ndonjëherë vetë platformat e komunikimit (Facebook, Twitter, Snapchat, Instagram, Viber, Telegram, etj.) Kanë një algoritëm që zgjedh në

Bëj kujdes! Interneti ka faqe manipuluese të përgatitura paraprakisht ku përmes teksteve të shkruara, videove muzikore dhe të ngjashme bëhet shtrembërimi i fakteve dhe ndikimi në radikalizmin e dhunshëm ose vetëradikalizmin e dhunshëm

²⁷ Këta faktorë janë renditur në Manualin e UNESCO-s si faktorë shtytës. Më shumë në: UNESCO, (2017), e cituar

²⁸ Këta faktorë janë renditur në Manualin e UNESCO-s si faktorë shtytës. UNESCO, (2017), e njëjta

²⁹ Më shumë për këtë mund të gjendet në: Martin Sageman (2008), "Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century", Philadelphia: University of Pennsylvania Press

mënyrë të pavarur cilat faqe do t'ju ofrojnë bazuar në interesin tuaj paraekzistues (nëse, për shembull, nga kurioziteti, ju "klikoni" dhe hapni një faqe ose kërkoni për atë faqe).

Deri më tani nuk ka asgjë të keqe në biseda dhe komunikim. Sidoqoftë, në këtë periudhë tashmë keni filluar të kaloni më shumë kohë në biseda në grup (ku njiheni dhe mbështeteni si hero), me grupin, ose një anëtar të grupit, d.m.th., duke lexuar ndërsa shikoni një përmbajtje të tillë në botën virtuale.

SI TË NJIHNI “FAZËN E HERSHME DHE FILLESTARE TË RADIKALIZMIT”

Si simptoma **që mund të vini re në veten tuaj ose shokun tuaj është se** :³⁰ komunikimi në grup po bëhet më argëtues; je zhdukur - mungon nga takimet me miqtë; bëhesh i fshehtë (dhe nëse është mik, bëhet i çuditshëm/i çuditshëm); ju dëshironi të prisni përpara për t'u bashkuar me grupin (nëse është mik, ai është i paduruar kur është me ju dhe dëshiron të largohet më shpejt); ju mund të filloni të jeni më të guximshëm në paraqitjet publike dhe të kërkoni të njiheni dhe trajtoheni ndryshe nga miqtë tuaj offline se më parë; filloni të shfaqni shenja nervozizmi dhe padurimi.

Mos harroni! Njerëzit që synojnë të radikalizojnë me dhunë dinë të njohin nëse dhe sa të prekshëm jeni dhe ku i keni "dobësitë". Me një fjalë, ata dinë t'ju zgjedhin. Kjo është e ashtuquajtura faza e hershme / fillestare e radikalizmit të dhunshëm

³⁰ Disa e quajnë si fazë e pararakalizimit, më shumë në : Jytte Klausen, Rosanne Libretti, Benjamin W. K. Hung & Anura P. Jayasumana (2018): Radicalization Trajectories: An Evidence-Based Computational Approach to Dynamic Risk Assessment of “Homegrown” Jihadists, Studies in Conflict & Terrorism, DOI: 10.1080/1057610X.2018.1492819, në: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1492819>

Proceset në një fazë të hershme janë shumë të ngjashme, në atë që, në vend që dikush tjetër t'ju zgjedhë, ju e bëni këtë në mënyrë të paditur, duke përdorur burime të paverifikuara të informacionit në internet. Simptomat janë të njëjta si në rastin e kaluar kur ka komunikim³¹

Pasi ta „fitosh besimin“, vjen procesi i izolimit

Ajo që pason pas kësaj periudhe është i ashtuquajti "Izolim". Kalimi në izolim nuk është gjithmonë i lehtë për t'u vërejtur. Ndryshon për të gjithë. Hyrja në këtë fazë do të thotë që ju jeni gati / identifikuar për procesin e radikalizmit.

Në këtë mënyrë ju jeni të përgatitur për identitetin vitriolik të krijuar rishtazi - që i përkasin grupit (familja/vëllazëria e re) ose bota që keni krijuar vetë dhe jo vetëm për të marrë informacione mbi "kauzën", "idenë", "moton" e grupit tuaj ose të tjerët si ju, por gjithashtu pranoni sugjerime.

Kjo mund të bëhet drejtpërdrejt dhe në mënyrë agresive duke u njohur me qëllimet shoqërore, fetare ose politike të grupit. [Ose të jetë në mënyrë stihike](#), nëpërmjet gjoja vetëbarazimit (vetë identifikimit) me ndonjë grup të ngjashëm ose lëvizje që do të japë kuptim të ri (dimension të ri) shoqërisë online virtuale.

³¹Për të gjitha simptomat e përshkruara më lart, si dhe për qasjen ndaj këtij lloji të sistematizimit që shpjegohet më poshtë, modeli i zhvilluar nga projekti i Këshillit Britanik përdoret përveç pjesës tjetër. Rezultatet e këtij projekti me një sistematizim të ngjashëm mund të gjenden në: British Council, (2016), "Young people and extremism: a resource pack for youth workers", SALTO Cultural Diversity Resource Centre, fq. 25

Siç u përmend më parë, kalimi nga një fazë në tjetrën është e vështirë të përcaktohet saktësisht. Sidoqoftë, në periudhën më të përparuar të izolimit, fillon **procesi i indoktrinimit**.

Bëj kujdes! Pasi të jeni zgjedhur, njerëzit me ide të këqija e dinë se si t'ju izolojnë përmes komunikimeve që ju pëlqen (siç është "të qenit këtu për ju sa herë që e keni të vështirë").

Pasi të jeni izoluar, fillon **procesi i indoktrinimit**. Ky proces bëhet përmes manipulimit - ekziston një besim se diçka që duhet të ndryshohet duhet të bëhet përmes dhunës. Nuk ka rregull për sa kohë duhet nga procesi i përzgjedhjes, përmes izolimit, deri në indoktrim. Mund të jetë një proces më i gjatë, por gjithashtu mund të zhvillohet relativisht shpej.

Me kalimin e kohës, indoktrimi bëhet më intensiv dhe i dukshëm. Videot janë mënyra më e lehtë për të manipuluar. Në përgjithësi, videot përdoren për manipulime dhe indoktrim dhe nëse këto faza nuk respektohen si më lart (krijimi i grupeve dhe ndërtimi i një identiteti të përbashkët). Videot ose muzika janë ideale për përhapjen e informacionit të rremë dhe krijimin e të vërtetave të tjera.

Ato mund të shfaqen vetëm në portalet në internet, së bashku me tekste që kanë përmbajtje të ngjashme me atë të videos ose librave audio dhe këngëve. Në këto faqe interneti, ju mund të hyni vetë në fazën e izolimit ose ta bëni atë me grupin.

Nëse jeni në një grup, mendimet shpesh ndahen ose dikush nga grupi imponon konkurs se kush do të mbledhë më shumë materiale të tilla, ndërsa **"rastësisht" ju dërgojnë në faqet e internetit** që kanë një material të tillë manipulues. Në të dyja rastet (nëse jeni në një grup të mbyllur) dhe në rastin tjetër (nëse izoloheni - afrohuni më shumë në leximin ose dëgjimin e një letërsie të tillë) tashmë jeni në **fazën e indoktrinimit**.

SHEMBULLI I ARID UKËS

Arid Uka është një djalë nga Kosova që punonte përkohësisht në Gjermani. Pasi e radikalizoi veten duke lexuar manipulime të përgatitura paraprakisht të teksteve dhe videove në internet, ai filloi të ndërtojë një qëndrim që zemëron dhe urren ushtarët amerikanë. Ai kishte një grup të mbyllur të miqve në Facebook, ku ose thjesht zgjodhi veten ose ishte para-përzgjedhur dhe radikalizuar. Një ditë në kanalin YouTube, ai shikoi një video ku shiheshin ushtarët amerikanë duke dhunuar një vajzë myslimane. Pasi e shikoi videon, ai u bë i dhunshëm sepse e izoloi veten dhe e radikalizoi veten duke lexuar një literaturë të tillë. Uka vendosi në mënyrë të pavarur që (siç këshillohet nga videot që shikoi dhe materiali që lexoi) ai duhet të hakmerret për myslimanët duke sulmuar trupat amerikane. Kur ai i tha gjyqit se kishte vrarë ushtarë amerikanë, video, e cila ishte shkaku i menjëhershëm i sulmit ndaj Arid, ishte në të vërtetë një ekstrakt nga skenat e botuara nga filmi i Hollivudit në vitin 2007 Redacted.³²

Në këtë fazë, shpesh ata që indoktrinojnë kanë përgatitur mekanizma mbrojtës. Ata argumentojnë paraprakisht se çdo tregues i së vërtetës është një "teori konspirative" për të parandaluar të vërtetën e vërtetë. Në këtë mënyrë, ata ndikojnë në pikëpamjet tuaja (kjo është e ashtuquajtura faza njohëse në indoktrinim ku ju ndërtoni vetëdijen se dhuna është e justifikuar me qëllim të arritjes së qëllimit të dhunës ndaj atyre që nuk duan të pranojnë ndryshimin).

³² Jonathan Pieslak, 7 prill, 2016, „Radicalism & Music: An Introduction to the Music Cultures of al-Qa’ida..“, qasjenë: <https://www.popmatters.com/radicalism-and-music-an-introduction-to-the-music-cultures-of-al-qaida-raci-2495440257.html?rebellitem=1#rebellitem1>.

SHEMBULL PËR ATË SE SI SHIKIMI I VIDEO „KLIPEVE“ NGA KËNGËTARË DHE KËNGËTARE TË NJOHURA MUND TË SHFRYTËZOHET PËR RADIKALIZËM TË DHUNSHËM

Sipas dëshmisë së një vajze 16-vjeçare nga Shtetet e Bashkuara, shikimi i videove të Beyonce dhe reperëve të tjerë të famshëm ishte arsyeja e radikalizmit të saj. Sipas saj (videot u hoqën më vonë) në video, Beyoncé është portretizuar si një anëtare e Illuminati të cilët janë kundër njerëzimit dhe grupit të rrezikuar. Në video, sytë e Beyonces janë të verdhë në mënyrë që të simbolizojnë gjërat e djallit. Aksesorë të tjerë që ajo veshi kishin të bënin me përkatësinë e një grupi - Illuminati.

Ishte gjithashtu një njeri me një flamur amerikan që u portretizua si djall dhe një kërcënim për të gjithë ata që janë të barabartë në grup. Në grupin ku ajo shikonte video me përmbajtje të tillë, për një periudhë të caktuar kohore, pjesëmarrësve iu sugjerua të ndërpresin pirjen e Coca-Cola sepse gjoja kishte një mesazh në të. Blerja e produkteve amerikane ishte e ndaluar sepse i dha para Illuminati. Disa nga videot madje përfshinin udhëzime që autoritetet prapa videove do të përpiqeshin t'ju bindnin se ato ishin komplete ose teori konspirative.³³

Kjo fazë mbivendoset me fazën ideologjike të radikalizmit të dhunshëm në të cilin ndërtohet ideja e dhunës. Kjo bëhet duke provokuar emocione dhe ndjenja të forta tek ju (ose partneri juaj) në mënyrë që t'ju bashkojnë me nevojën dhe arsyetimin për dhunën. Për shembull, ndjenja e trishtimit, zemërimi ndaj asaj që është manipuluar dhe përgatitur me vetëdije për ju dhe të tjerët si ju, dhe nevoja për të bërë diçka.³⁴

³³ D3.3 – Stages of the radicalization and deradicalization process, Practicies Project, Objective H2020-SEC-06-FCT-2016 Research and Innovation Action (RIA) Partnership against violent radicalization in cities, Project Number: 740072

³⁴ D3.3 – Stages of the radicalization and deradicalization process, Practicies Project, shikoji fazat e radikalizimit

Në këtë fazë, te ti paraqitet një ndjenjë besnikërie dhe përkushtimi (nga ana e të tjerëve ndaj jush dhe juve ndaj tyre). Ti fillon / (filloni - nëse është një mik) të "ndjesh eksitim dhe aventurë" Të ofrojnë hapësirë për **"eksitim dhe aventurë"**, **"fuqi dhe kontroll"** - të jesh diçka që ke dashur dhe ke pasur frikë të bësh, ose "besnikëri dhe angazhim" në krahasim me talljet e mundshme në botën reale³⁵. Shpesh ka manipulime, shtrembërime dhe abuzime të besimeve, ideologjive politike dhe dallime etnike dhe kulturore (tërheqja e botëkuptimeve të thjeshta që ndajnë botën e "neve ndaj tyre")³⁶.

Në procesin e indoktrinimit, kjo do të bëjë që ju të "kërkoni përgjigje", madje mund të shkaktojë një ndjenjë të shtrembëruar se jeni "i marginalizuar" (veçanërisht përmes manipulimit), dhe në disa raste edhe një identifikim i "ngjarjeve tuaja të këqija, ndoshta krizave dhe tragjedi" me një ndryshim nga të tjerët, të tjerët kundër të cilëve është mirë të përdorësh dhunë për të ndryshuar situatën³⁷

KJO FAZË ËSHTË E ASHTUQUAJTURA FAZA E MESME E RADIKALIZMIT TË DHUNSHËM - SJELLJE SHQETËSUESE (KJO ËSHTË FAZA E IZOLIMIT TË VONË DHE INDOCTRINIMIT TË HERSHËM)

³⁵ Këta faktorë janë renditur në Manualin e UNESCO-s si faktorë shtytës. Më shumë në: UNESCO, (2017), e cituar

³⁶ E njëjta

³⁷ Këta faktorë janë renditur në Manualin e UNESCO-s si faktorë shtytës. Më shumë në: UNESCO, (2017), e cituar

**SITA NJOHËSH (NJIHNI NJË MIK/MIKE) SE JE (ËSHTË) NË FAZËN E SJELLJES
SHQETËSUESE NË PROCESIN E RADIKALIZMIT TË DHUNSHËM?**

Ju ose miku juaj po lexoni, predikoni ose ndani intensivisht qëndrime dhe letërsi fetare, ekstreme ideologjike (ose sportive) në familje, lagje dhe shkollë;

Ju filloni të visheni me rroba të ngjashme me grupin me të cilin po filloni të identifikoheni (e lëshoni mjekrën, vishni rroba të përshtatshme, mermi një prerje flokësh të shkurtër, merrni një tatuazh me një simbolikë të caktuar, etj.);

Ju refuzoni rregullat e shkollës;

Ju spontanisht ose aktivisht refuzoni të merrni pjesë në aktivitete në grup ose të komunikoni me njerëz të caktuar për shkak të përkatësisë së tyre (feja, përkatësia etnike, gjinia ose orientimi seksual, ose për shembull mbështetësit e sportit);

Ju shprehni nevojën për të dominuar ose kontrolluar të tjerët dhe për të krijuar mbështetës;

Ju i jepni fund marrëdhënies me familjen dhe shkollën tuaj që keni pasur në të kaluarën në mënyrë që të fshihni dhe mirëmbani një mënyrë të re të jetës dhe një rreth të njohurive, d.m.th. ndërmarrja e re;

Ju nuk përmbaheni të flisni hapur për arsyetimin e përdorimit të dhunës në mbrojtjen e një kauze të veçantë, dhe bëheni më afër pikëpamjeve të autorëve dhe ekstremistëve;

Shpesh shprehni urrejtje ndaj individëve dhe grupeve të tjera;

Pikëpamjet dhe diskutimet tuaja bëhen ekstreme me tema të tilla si "fondi i botës", duke komentuar profecitë nga letërsia fetare, obsesionin me figura

historike të karakterizuara nga krime kundër njerëzimit, ose duke idealizuar huliganët.³⁸

Kalimi **nga indoktrinimi i thellë dhe në gatishmëri për të vepruar dhunshëm** është e vështirë të njihet dhe të ndahet. Gjatë kësaj periudhe, nëse radikalizimi i dhunshëm udhëzohet dhe organizohet (kështu që ju nuk jeni thjesht radikalizues) është në një nivel ku dhuna dhe sjellja e dhunshme në komunikime bëhen normale.

Pavarësisht sa i mërzhitur jeni në procesin e radikalizmit të dhunshëm, ju zhvilloni "ndjenja të forta urrejtjeje për të tjerët. Besimin tuaj, ngjyrën tuaj të lëkurës, sportin tuaj, etninë tuaj, etj." Bisedimet me ju kanë të bëjnë me atë se si "dhuna është e justifikuar për të bërë ndryshim" për "padrejtësinë" e cila nuk është e përgjithshme dhe ndaj të gjithëve, por vetëm kundër jush dhe atyre që janë njësoj si ju. Është gjithashtu e justifikuar të "bindesh dhe promovosh dhunën" për të arritur qëllimin. Në këtë fazë, ju tashmë jeni thellësisht "i futur" ndaj kauzës dhe idesë dhe bëheni "kategorikë në pikëpamjet tuaja"³⁹.

Në këtë fazë, ju personalisht (ose miku juaj) po e sjellni dhunën në një kontekst politik. Ju po kërkon hapësirë dhe sa herë që / (ju jepet) mundësia të performoni "në mënyrë agresive". Kjo është faza kur indoktrinimi ju çon në "heroizëm". Ju keni (a) "justifikim për ideologji" dhe "arsyen pse duhet të luftoni dhe nëse duhet të përdorni dhunë" dhe madje të jepni jetën tuaj.

Në këtë fazë, ju i lidhni të gjitha ngjarjet negative sociale në lagje, lagje, qytet, bashki, shtet me grupin me të cilin keni identifikuar dhe mendoni se jeni "viktimë e sistemit".

³⁸ Shih qasjetë ngjashme në: British Council, (2016), "Young people and extremism: a resource pack for youth workers", SALTO Cultural Diversity Resource Centre, crp. 26

³⁹ D3.3 – Stages of the radicalization and deradicalization process, fq.12 shiko skemën e psikologut iranien Fathali M. Moghaddam,

Për çdo sjellje të punëtorëve profesionistë, policisë, mësuesve dhe / ose politikanëve që nuk kanë asnjë lidhje të drejtpërdrejtë me ju ose grupin me të cilin identifikoheni, ju e shihni atë si "negative dhe tendencioze ndaj jush dhe grupit tuaj", dhe si një zgjidhje ju kërkoni një përgjigje të dhunshme për të ndryshuar. Edhe ngjarjet globale dhe parregullsitë i sjellin ato në kontekstin lokal të ndryshimit që është dhe është tashmë "detyra juaj" për të arritur me dhunë. Ju shikoni pothuajse çdo sjellje që është negative në shoqëri dhe një problem për të gjithë të tjerët, si një problem i drejtuar kundër jush dhe atyre me të cilët ju e shihni veten si të njëjtën gjë.

Modelet e reagimit të dhunshëm ndaj zgjidhjes së problemeve dhe ndryshimeve ose një përpjekje për ndryshim bëhen shembulli kryesor se si duhet të silleni.⁴⁰ Me këto sjellje dhe qëndrime, ju (shoku juaj) jeni në të ashtuquajturën fazë alarmante⁴¹.

Pasi të jeni indoktrinuar, të bindur se i përkisni një grupi të shtypur dhe / ose të ndryshëm (dhe i cili mund të kërcënohet me shkatërrim nga të tjerët të ndryshëm), ju (ose miku juaj) jeni gati të përdorni dhunë dhe ju me siguri do të përdorni dhunë, me siguri përdorni gjuhën e urrejtjes ose bëni thirrje për dhunë.

⁴⁰ Këta faktorë janë renditur në Manualin e UNESCO-s si faktorë shtytës. Më shumë në: UNESCO, (2017), e cituar

⁴¹ Sistematizimi i fazave është ndërmarrë me modelin e studimit të Këshillit Britanik. Këshilli Britanik, (2016), cit. vepër

SI TË NJOHËSH (NJIHNI NJË MIK/MIKE) SE JE (ËSHTË) NË FAZËN E SJELLJES ALARMANTE NË PROCESIN E RADIKALIZMIT TË DHUNSHËM?

Merrni pjesë ose iniconi akte të sjelljes së dhunshme në shkollë ose gjatë garave sportive në shkollë, në lagje; ju promovoni akte të tilla në profilet tuaja dhe përdorni "gjuhën e urrejtjes" në komentet tuaja dhe bëni thirrje për dhunë. Në shkollë, megjithëse të çuditshëm për të tjerët, ju pyesni mësuesit e fizikës, kimisë dhe biologjisë se si të përdorni elemente specifike që mund të përdoren për të bërë një pajisje shpërthyes ose një armë vdekjeprurëse, ose si të shkaktoni një zjarr masiv; Ju kërkoni dhe postoni materiale (në internet, pavarësisht nëse janë mësim, video, etj.) se si mund të bëni manuale të dhunshme ose me përdorim të armëve të zjarrit. Ju tregoni histori, postoni materiale të tilla dhe ua kushtoni atyre që janë të ndryshëm (të cilët duhet të ndryshohen ose tashmë po shkatërrohen për t'u dëmtuar); Merrni pjesë në fushatat e mbledhjes së fondeve në internet për nevojat e grupit të dhunshëm dhe ekstremist, të cilit i përkisni; Ju bëni (ose përpiqeni të bëni) grupin tuaj "online" me studentë të tjerë për t'u bashkuar me grupin e dhunshëm dhe ekstremist, ku u mësoni atyre kauzën - qëllimin që dëshironi ta arrini. Profili juaj/i tij/saj tashmë ka karakteristikat e grupit me të cilin jeni identifikuar dhe tashmë jeni duke punuar në mënyrë aktive në përputhje me udhëzimet që keni lexuar vetë ose keni marrë nga dikush "në internet"; Merrni pjesë në ngjarje virtuale/online ose fizike (kampe ideologjike-fetare, gara sportive si pjesë e një grupi tifozësh, qarqe ndërkombëtare të të njëjtit grup ideologjik) që janë për nevojat e grupit të dhunshëm dhe ekstremist jashtë vendit të vendbanimit; Hulumtoni mundësitë në internet dhe bëni një plan udhëtimi në zonat ku grupet ekstremiste të dhunshme janë aktive, në rajone të paqëndrueshme ose në zona konflikti.

Radikalizimi i dhunshëm mund t'i ndodhë kujtdo. Pra, nëse vini re se ndonjë nga treguesit e mësipërm (ose dyshoni) janë të pranishëm, është mirë që t'i ndani ato. Sado serioz të duket, do të ishte më mirë që dikush ta merrte lehtë atë sesa ta injoronte.

VI. SI TË PARANDALONI DHE DENONCONI RADIKALIZMIN NËSE JENI PRIND OSE MIK?

Studioni mirë seksionin paraprakisht, veçanërisht fazat dhe treguesit (si të njohim se cilët tregues) **ku ndodh radikalizimi "në internet"**. Edhe nëse nuk jeni të sigurt se sjellja e fëmijës ose mikut tuaj është identike me atë të përshkruar, raportoni këtë sjellje (shiko më poshtë se si të raportoni dhe të kërkonti ndihmë). Vini re se format e radikalizmit në internet të përshkruara më sipër janë vetëm shembuj që janë sistemuar bazuar në përvojën e kaluar. Sidoqoftë, kini kujdes që krijimtaria për radikalizmin në internet nuk mbaron këtu. Ndokush mund të radikalizohet me dhunë përmes hapësirës "në internet". Ndërsa Interneti dhe media sociale evoluojnë për të komunikuar, së bashku me të gjitha gjërat dhe teknologjitë shtesë që ofrojnë rehati dhe shërbim, rreziqet po evoluojnë.

Më besoni! Sado që të keni probleme dhe prioritete të tjera, kjo është përparësia juaj më e madhe - gjithçka tjetër mund të presë. Më vonë mund të presë më vonë. Kështu që flisni me fëmijët tuaj.

Si të ndihmoni si prind (më së miri në parandalimin e radikalizmit të dhunshëm në internet) nëse:

Bisedoni vazhdimisht me fëmijën tuaj. Pavarësisht sa i konsideroni temat e duhura që lidhen me politikën, çështjet sociale, çështjet fetare, çështjet ekonomike, etj. janë përtej moshës së tij ose nuk kujdesen të flasin hapur për të. Do të mahniteni se sa çështje të fshehura nga këto zona kanë hyrë në fushën e tij të interesit dhe vëmendjes.

Përcaktoni një rregull dhe një periudhë për shoqërimin tuaj. Nuk ka pse të jetë një periudhë e rreptë. Bëheni kreativ dhe përdorni mënyra të ndryshme komunikimi. (disa janë shpjeguar gjithashtu në seksionin mbi sigurinë "në internet").

Krijoni kushte për bisedë. Biseda me fëmijët nuk është aspak e lehtë. Mos u dekurajoni, jini këmbëngulës! Zbrit në nivelin e fëmijës suaj. Mundohuni të përdorni një fjalor që ai / ajo dhe miqtë e tij / saj përdorin. Mundohuni të jeni "cool" në sytë e fëmijës tuaj. Jini të gatshëm të bëni biseda rastësisht (nëse, për shembull, shihni përmbajtje video ose dëgjoni përmbajtje të tillë) ose përgatitni një hapësirë paraprakisht dhe përgatituni për të.

Propozime për atë se si mund të bisedoni. Jini bashkëbisedues të barabartë në biseda. Pyesni fëmijën tuaj për një mendim dhe sfidojeni atë. Për shembull, pse ai justifikon një sjellje të caktuar dhe si e sheh një problem. Pastaj, tregoni se përgjigjet nuk janë gjithmonë bardh e zi. Tregoni se ka arsye dhe pasoja prapa sjelljeve të caktuara për të cilat ne nuk jemi gjithmonë të vetëdijshëm ose dimë rreth tyre. Tregoni që njerëzit jo gjithmonë tregojnë qëllimin e duhur. Përdorni fraza interesante për t'i bërë ata të mendojnë. Për shembull, thuaju atyre frazën e njohur se ***"rruga për në ferr është e shtruar me qëllime të mira"***.

Gjeni një video në internet që mund të përdorni për të mbështetur bisedën tuaj. Shpjegoni se para se të gjykoni për diçka, duhet të jemi të informuar mirë dhe të përpiqemi të shohim të dyja anët e "historisë". Gjatë bisedës, kontrolloni (pa panik për rezultatet në mënyrë që të mos shkaktojë zmbarsje) sa di fëmija juaj për "problemin" e radikalizmit të dhunshëm. Gjatë bisedave, ofroni përgjigje se pse dhuna nuk është përgjigja e problemeve dhe jepni shembuj. Mos u mashtroni nga ato që mendojnë për radikalizmin e dhunshëm. Ata janë në një moshë kur duan pavarësinë dhe janë në gjendje të mospërfilljes. Ata kanë ndjenjën dhe energjinë për të "ndryshuar botën". Shprehni qëndrimin tuaj për radikalizmin e dhunshëm dhe pse mendoni se është i gabuar.

Inkurajoni fëmijën tuaj të flasë me ju nëse ndjehet i izoluar. Flisni për këtë me njerëzit e duhur në shkollë (mësues-mësues dhe drejtorja e shkollës). Nëse mendoni se nuk tregojnë interes të veçantë nga atje, kontaktoni bashkinë dhe kërkoni ndihmë.

Besoni instinktit tuaj. Askush nuk e njeh fëmijën tuaj më mirë se ju. Fatkeqësisht, nuk ka një listë të caktuar, pas së cilës mund të njihni procesin e radikalizmit të dhunshëm në internet. Dhe kjo është një gjë e mirë sepse çdo person është i veçantë.

Radikalizmi i dhunshëm „online“ mund ti ndodhë çdokujt.

Edukoni fëmijën tuaj të jetë tolerant ndaj atyre që janë të ndryshëm nga ai. Tregoni se përparësia qëndron tek ndryshimet. Ky nuk është disavantazh. Inkurajojeni atë të ndajë mendimet e tij për këtë dhe të përdorë këshillat e mësipërme për të diskutuar këtë temë.

Bisedoni me njerëzit e duhur për këtë. Ju mund dhe duhet të udhëhiqni biseda si parandalim, jo vetëm kur vëreni sjellje të përshtatshme.

- **Bisedat parandaluese nuk janë të padobishme!** Edhe pse ekziston një zhgënjim i vërtetë nga praktikat e këqija të disa mësuesve dhe stafit mësimdhënës, ata mund të jenë shumë të dobishëm. Mësuesit e shkollës ose pedagogu / psikologu i shkollës kalon një kohë të konsiderueshme me fëmijët tuaj. Ata kanë një perceptim të ndryshëm / të jashtëm të sjelljes së tyre ndaj mësimdhënies dhe fëmijëve të tjerë. Mundohuni të kapërceni subjektivizmin dhe të dëgjoni një mendim tjetër. Bëni të njëjtën gjë me prindërit e fëmijëve të tjerë. Ndoshta mund të dëgjoni disa këshilla të dobishme.
- **Nëse tashmë keni vërejtur sjellje të dyshimtë, kontaktoni mësuesit dhe stafin e shkollës.** Deri më tani, si rezultat i përpjekjeve të KB, BE dhe OSBE, etj. organizatat, shumica e stafit mësimdhënës janë takuar ose janë njohur, dhe në disa raste të trajnuar, për t'u marrë me

radikalizmin e dhunshëm. Shumë nga proceset dhe manifestimet janë identike me ato të radikalizmit të dhunshëm në internet.

- **Kërkoni ndihmë nga komuna.** Ju mund ta bëni këtë me mençuri nëse dyshoni se kjo do të dëmtojë reputacionin e fëmijës tuaj. Ju mund të jeni një person i interesuar për një person tjetër ose një mik! Deri më tani, disa komuna dhe zyrtarë të pushtetit lokal kanë kaluar disa trajnime ose informacione për radikalizimin e dhunshëm.
- **Kërkoni ndihmë nga policia lokale. Vetëm se keni kërkuar ndihmë nuk do të dëmtojë fëmijën tuaj.** Kërkimi i ndihmës në një rast të tillë nuk e bën fëmijën tuaj "kriminel" ose shkelës të ligjit.

Për më tepër, referojuni këshillave të portalit në internet të prindërve (Çajldnet Internacional ose origjinal: Childnet International). Qasja në këtë faqe është përmes linkut në vijim <https://www.childnet.com/parents-and-carers/hot-topics>.

Në këtë faqe, për fat të keq, në dispozicion vetëm në anglisht, ka këshilla mjaft të dobishme për sigurinë e fëmijës tuaj në botën dhe komunikimet "në internet", dhe veçanërisht ju keni këshilla për të luajtur lojëra. Nëse keni një problem gjuhësor, kontaktoni dikë që di anglisht ose përdorni Google Translate (mund të përdorni: <https://translate.google.com/>), ku mund të përktheni afërsisht faqen, d.m.th. materialin thjesht duke shënuar materialin që dëshironi të përktheni nga faqja e internetit (përmes mousit), duke e kopjuar atë (komandën e kopjimit që mund të merrni duke klikuar me të djathtë) dhe duke kopjuar (ngjite - komanda që mundeni merrni atë duke klikuar në anën e djathtë të "miut") në faqen e internetit në pjesën "Google translate", në hapësirën ku qëndron anglishtja.

Mësoni rreth radikalizmit të dhunshëm në internet. Studioni pjesën "Si ta ndihmoni fëmijën tuaj të përdorë internetin në mënyrë të sigurt" (veçanërisht në këtë udhëzues më poshtë). Inkurajoni ata të ju informojnë nëse vini re, ose dyshoni se kanë parë radikalizim në internet.

Jini të gatshëm t'u jepni atyre këshilla se ku duhet të shkojnë ose nëse duhet ju të denonconi nëse vëreni ndonjë sjellje simptomatike.

Si shok/shoqe (do të ndihmoni më mirë në parandalimin e radikalizmit të dhunshëm në internet) nëse:

- **Bisedoni me shokun/shoqen tuaj.** Mundohuni t'i jepni një alternativë ekstremizmit. Shpjegoni se nuk ka asgjë të keqe me diversitetin. Jepni disa shembuj me klipet "në internet" që do të tregojnë se ndryshimet po tërheqin dhe po bëjnë më shumë përparim. Mundohuni të mos hyni në biseda të tensionuara kur flisni për këtë temë. Provoni t'i këshilloni ata se ku të kërkon ndihmë. Zakonisht në raste të tilla mund të hasësh dy sfida. Së pari, partneri juaj duhet të jetë i sigurt dhe të refuzojë të ndajë ose të pranojë këshillën tuaj. Së dyti, të jetë i fshehtë ose jo i gatshëm të flasësh për të. Në të dy rastet mundohuni të
 - **flisni me prindërit e tij / saj,**
 - **flisni me prindërit tuaj**
 - **flisni me mësuesin**

VII. KUT A DENONCONI RADIKALIZMIN E DHUNSHËM

Policia. Organi më i përshtatshëm në vendin tonë për këtë është policia lokale. Meqenëse është një temë e ndjeshme, bëj kujdes dhe bëje atë duke kërkuar ndihmë ose këshilla (shiko Udhëzimin më lartë).

Shkolla. Mësuesit dinë ta përpunojnë çështjen përmes shërbimeve të duhura shkollore. Nëse dyshoni se kjo nuk do të funksionojë, kërkonit një intervistë me shërbimet përkatëse në shkollë - psikolog, pedagog. Kur nuk ka një staf të tillë, kërkonit vendin ku ka një personel të tillë dhe kush është përgjegjës për të.

Nëse këtu nuk gjeni mirëkuptim ose mendoni se nuk ka rezultat, kontaktoni komunën, kërkonit një bisedë me inspektorin arsimor. Inspektori i arsimit nuk është një ekspert për radikalizmin e dhunshëm, por ai mund të ndihmojë në sjelljen problematike të fëmijës tuaj ose fëmijëve të tjerë nëse mendoni se nuk mund të gjeni mbështetjen e duhur në shkollë.

VIII. SI T'INDIHMONI FËMIJËS SUAJ QË TA PËRDORË INTERNETIN NË MËNYRË TË SIGURT

Komunikimi për të parandaluar radikalizmin e dhunshëm në internet, ndër të tjera, duhet të ketë të bëjë me mënyrën e përdorimit të Internetit në mënyrë të sigurt. Si prind, duhet të jeni të vetëdijshëm për rreziqet e mundshme të përdorimit të teknologjive moderne të komunikimit në internet dhe onlajn. Për këtë qëllim, para së gjithash, janë dhënë procedurat e propozuara që janë të përgjithshme për mbrojtje nga efektet negative të përdorimit të internetit. Pastaj, janë dhënë masa konkrete të propozuara që duhet t'i keni parasysh që ta zvogëloni rrezikun e radikalizmit onlajn të fëmijës suaj:

Përcaktoni periudhën e ditës në të cilën kompjuteri dhe pajisjet inteligjente lejohen të përdoren (si dhe hapësirën ku mund të përdoret);

Përcaktoni kohëzgjatjen e përdorimit të Internetit në kompjuterë dhe pajisje inteligjente;

Vendosja e kushteve të caktuara që do të lejojnë përdorimin e kompjuterëve dhe pajisjeve inteligjente. Për shembull, pasi të keni kryer detyrat e shtëpisë nga shkolla, pasi të keni kryer detyrat e shtëpisë, etj.

Vendosni kompjuterë në një vend qendror dhe të dukshëm në shtëpi. Shmangni përdorimin e pajisjeve inteligjente pa mbikëqyrjen e prindërve/kujdestarëve ose mësuesve, për të monitoruar përmbajtjen që fëmijët vizitojnë në internet.

Përdorni aplikacione softuerësh për të filtruar, monitoruar dhe kontrolluar përmbajtjen e prindërve në internet.

Në faqen e internetit <https://www.digitaltrends.com/mobile/best-parental-control-apps/> janë listuar aplikacionet më të mira të programeve falas, ku ka linqe përt'i shkarkuar dhe instaluar të njëjtat.

RREGULLATE SJELLJES SË FËMIJËVE NË INTERNET

Për përdorim të sigurt dhe të duhur të internetit, për sjelljen e fëmijëve në internet që prindërit / kujdestarët dhe mësuesit duhet t'i promovojnë, rekomandohen udhëzimet e mëposhtme:

1. Të dhënat personale nuk duhet të ndahen me të huajt në internet ose të shkruhen në uebfaqe jo të sigurta dhe jo të besueshme;
2. Përdorni cilësimet e intimitetit në rrjetet sociale, të cilat do t'ju lejojnë të kontrolloni atë që postohet nga përdoruesi ose përdoruesit e tjerë në lidhje me ju (p.sh. ju mund të kontrolloni "shënjinin" e fotove të njerëzve të tjerë, kështu që ju mund të zgjidhni opsionin e duhur për kë doni të shihni (etiketën);
3. Fjalëkalimet dhe emrat e përdoruesve nuk duhet të ndahen publikisht, dhe këshillohet që të shmangeni opsionin e kujtimit automatik të fjalëkalimeve dhe emrave të përdoruesve në një kompjuter ose motor kërkimi;
4. Kini kujdes nëse ndonjë nga miqtë tuaj në mediat sociale që nuk e njihni personalisht sugjerojnë një takim live. Në atë rast, prindërit/kujdestarët duhet të njoftohen dhe preferohet të mos shkojnë vetëm në mbledhje, por të shoqërohen nga një person i moshuar në një vend publik (shesh, rrugë, bar kafeje, etj.);
5. Mos përdorni internetin dhe rrjetet sociale për të dërguar përmbajtje të turpshme tek njerëzit e tjerë. Një fenomen negativ gjithnjë e më i zakonshëm është ngacmimi në internet, i cili mund të ketë ndikim shumë serioz negativ në zhvillimin mendor dhe gjendjen e të rinjve. Ekziston një rregull që nuk duhet të thuash asgjë në internet ose media sociale nëse e njëjta gjë nuk mund të thuhet personalisht.

Kjo kryesisht vlen për njerëzit që sillen mjaft ashpër në mediat sociale ndërsa nuk kanë guximin të thonë të njëjtat gjëra sy në sy⁴²;

6. Kontrollimi i besueshmërisë së informacionit në internet. Qasja e lirë në informacion dhe qasja në shkëmbimin e informacionit gjithashtu bart njëfarë rreziku. Përkatësisht, ka njerëz që pa kujdes krijojnë një lajm dhe informacion të rrejshëm që ose kanë një qëllim, ose thjesht duan të manipulojnë dhe përhapin propagandë. Prandaj, çdo pjesë e informacionit duhet të kontrollohet nga burime të ndryshme për të përcaktuar nëse është informacion ose lajm i rrejshëm⁴³.

⁴² Më shumë informata për këtë mund të gjenden në https://servismiladi.mk/prasanja_odgovori/anonimno/

⁴³ Më shumë informata për këtë mund të gjenden <https://crithink.mk/>
<https://www.radiomof.mk/stav-kako-da-se-odbranime-od-epidemijata-na-lazhni-vesti/>

MARRËVESHJET FAMILJARE

Marrëveshjet shtëpiake janë një mënyrë për të përcaktuar rregullat e përdorimit të kompjuterëve dhe pajisjeve inteligjente në internet, ndërmjet fëmijëve / studentëve nga njëra anë dhe prindërve / kujdestarëve dhe mësuesve nga ana tjetër.

Pasi marrëveshja të jetë pranuar nga prindërit / kujdestarët dhe fëmijët (duke e nënshkruar atë) dhe të certifikuar nga mësuesit, këshillohet që të theksohet në një vend të dukshëm (për shembull, mbi kompjuter).

Kur bëhet fjalë për fëmijët, duhet të kemi parasysh që grupmoshat e ndryshme kanë nivele të ndryshme të aftësive në internet, nevoja dhe preferenca të ndryshme kur përdorni Internet, dhe për këtë arsye përballen me lloje të ndryshme rreziqesh kur e përdorni internetin.

Fëmijët nën 11 vjeç

Para së gjithash, rekomandohet që përdorimi i pajisjeve inteligjente dhe Interneti të fillohet që në moshë sa më të madhe. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kohët e fundit, pasi kemi dëshmuar gjithnjë e më shumë fëmijë duke u dhënë pajisje inteligjente për të përmbushur kohën e tyre. Përkundrazi, psikologët rekomandojnë t'i kushtoni më shumë kohë lojërave dhe lojërave sociale “të gjalla” për të zhvilluar aftësi njohëse-motorike të fëmijëve.

Sidoqoftë, pasi të fillojnë të përdorin pajisje inteligjente dhe internet, fëmijët duhet të monitorohen vazhdimisht nga prindërit / kujdestarët e tyre për përmbajtjen që ata shikojnë sepse përmbajtje të caktuara mund të mos jenë të përshtatshme për ta dhe mund t'i shqetësojnë ata.

Kur fëmijët janë në moshë shkollore, është e dëshirueshme që të filloni arsimimin mbi rreziqet themelore të Internetit dhe sjelljen në internet. Ekzistojnë gjithashtu softuer arsimorë që japin mësim për këtë qëllim

përmes lojës, si p.sh. <https://www.attplans.com/resources/internet-safety-guide/main.html>⁴⁵.

Për më tepër, kur fëmijët janë në këtë moshë, prindërit duhet të përdorin disa prej programeve për të kontrolluar, filtruar dhe monitoruar përmbajtjen e internetit.

Fëmijët e moshës 11 deri 14 vjeçare

Në këtë moshë, fëmijët janë më të aftë në përdorimin e Internetit dhe pajisjeve inteligjente, kështu që është e nevojshme që të rregulloni pak qasjen gjatë edukimit.

Më të aftë në përdorim mund të nënkuptojë hyrje më të madhe në përmbajtje të ndryshme dhe rrjedhimisht më shumë rreziqe. Kështu, në këtë moshë fëmijët duhet të mësohen të ndajnë informacione dhe të dhëna personale.

Në këtë moshë, mësohet gjithashtu përdorimi i softverëve për të kontrolluar, filtruar dhe monitoruar përmbajtjen e Internetit. Këshillohet gjithashtu të monitoroni aktivitetet në internet për të parë zakonet e fëmijëve kur përdorni internetin dhe pajisjet inteligjente.

Fëmijët e moshës 15 deri 18 vjeçare

Në këtë moshë, fëmijët, respektivisht tashmë adoleshentë, përdorin më së shumti internet, dhe shumica e tyre kanë një profil në njërën nga rrjetet sociale (nëse jo shumica).

⁴⁴ Gjuha e softuerit është gjuha angleze

Kufizimi i përmbajtjes nuk duhet të jetë më i rreptë si në kategoritë e mëparshme, por prapëseprapë duhet të ndiqen disa rregulla.

Për shembull, në këtë moshë blerja në internet duhet të aprovohet nga prindërit/kujdestarët. Për më tepër, në këtë moshë, dhuna në internet është më e theksuar, kështu që sa më shpejt që ata të konfrontohen me mesazhe abuzive dhe të turpshme, fëmijët duhet të informojnë prindërit / kujdestarët e tyre, dhe nëse përmbajtja është më serioze, njoftoni një nga autoritetet kompetente.

Rregullat dhe udhëzimet për ndarjen e të dhënave personale dhe informacionit herë pas here duhet të përkujtohen.

RREGULLATE PËRDORIMIT TË INTERNETIT NË SHKOLLË

Mësuesit kanë një rol shumë të rëndësishëm për të udhëhequr fëmijët që të përdorin Internetin si duhet në shkollat e fëmijëve. Prandaj, ata duhet t'u përmbahen udhëzimeve të mëposhtme:

- të informohen për teknologjitë aktuale të informacionit dhe komunikimit (TIK) dhe rrjedhën në mënyrë që të jenë në gjendje të ndjekin studentët në aktivitetet e tyre;
- Të monitorojë veprimtaritë e studentëve dhe të njihet me zakonet, nevojat dhe interesat e tyre në internet;
- Të transferojë njohuritë dhe informacionet për TIK-un tek prindërit në takime, si dhe të informojë prindërit për zakonet, nevojat dhe interesat e nxënësve në internet;
- Përgatitja dhe aplikimi i një rregulloreje për përdorimin e pajisjeve inteligjente dhe internetit në shkollë së bashku me nxënësit dhe prindër që do të përmbajnë udhëzime për
- mbrojtje nga përmbajtjet në internet
- (mos) shpërndarje e informatave dhe të dhënave personale
- Sjellje në internet në kuptim të mbrojtjes nga dhuna në internet
- Kontrollimi i informatave

Rregullorja duhet të vendoset në një vend të dukshëm që me të të informohen nxënësit, si dhe të gjithë palët e interesuara.

**MASA TË PROPOZUARA TË CILAT DUHET T’I KENI PARASYSH QË TA ZVOGËLONI
RREZIKUN NGA RADIKALIZMI I DHUNSHËM I FËMIJËS SUAJ NË INTERNET**

Përdorni të gjitha rregullat e përshkruara më parë për të parandaluar radikalizmin e dhunshëm në internet. Siç kemi theksuar më parë, sa herë që të jetë e mundur, përsërisni fëmijëve tuaj se gjithçka që shihet në internet nuk do të thotë se është e vërtetë dhe se ata gjithmonë duhet të shikojnë për të parë burimin dhe të mendojnë për tërë videon, mesazhin, imazhin, etj.

- Mbani bisedat që keni në përgjithësi (përshkruar më lart) në lidhje me sigurinë në internet;
- Gjithmonë kushtoni vëmendje në cilat faqe i viziton fëmija juaj. (Mund ta kontrolloni këtë përmes opsioneve të shikimit të historikut të kërkimit. Nëse është vazhdimisht bosh, kontrolloni cilësimet e pajisjes dhe bisedoni hapur me fëmijën tuaj për të.);
- Siç u përmend më parë, përdorni aplikacione softuerike për filtrimin, monitorimin dhe kontrollin prindëror të përmbajtjes së Internetit;
- Ashtu si në bisedën me fëmijën tuaj, përpiquni t'i bëni fëmijët të flasin me ju për ato që shohin në internet (mund të ndani gjithashtu një lidhje qesharake ose videoklip për t'i inkurajuar ata të ndajnë disa përmbajtja me ju);
- Edhe pse e dini (nëse i keni vendosur më parë) pyesni ata disa herë që t'ju tregojnë cilat janë faqet e tyre të preferuara në internet;
- Shihni cilët janë miqtë e tyre (hulumtoni profilet e tyre);
- Pyesni se si u bënë miq me disa nga miqtë e tyre;

- Mundohuni të jeni një mik në të gjitha profilet e tyre;

Nëse vëreni sjellje të papërshtatshme, flisni, tregoni e tregoni. Denonconi dhe kërkoni këshilla para se të jetë vonë.

SHTOJCA 1: MARRËVESHJA FAMILJARE PËR PËRDORIMIN E PAJISJEVE INTELEGJENTE, KOMPJUTERËVE DHE INTERNETIT

Kjo marrëveshje rregullon përdorimin e pajisjeve inteligjente, kompjuterëve dhe internetit në shtëpi në familje _____

Rregullat e përcaktuara në këtë marrëveshje vlejnë për anëtarët e familjes, të përpiluar nga prindërit / kujdestarët

_____ dhe _____

dhe fëmijët _____

dhe _____

dhe _____

Rregullat e përcaktuara në këtë marrëveshje vlejnë edhe për mysafirët në shtëpinë e familjes kur përdorin internetin.

1. Përdorimi i kompjuterit, pajisjeve inteligjente dhe internetit do të përdoret për të informuar, mësuar dhe komunikuar me qëllimet më të mira dhe në një mënyrë që nuk do të dëmtojë askënd.
2. Përdorimi i kompjuterit, pajisjeve inteligjente dhe internetit do të përdoret në një periudhë të arsyeshme të ditës dhe për një periudhë kohe të përcaktuar nga prindërit.
3. Nuk lejohet të vizitoni faqet e internetit që kanë përmbajtje të papërshtatshme, të dhunshme dhe të papërshtatshme që mund të shqetësojnë fëmijët. Kur të gjeni një përmbajtje të tillë, prindërit duhet të njoftohen
4. Nuk lejohet të shkarkoni përmbajtje nga Interneti dhe ta ruani atë në një kompjuter ose pajisje të mençur me përmbajtje të papërshtatshme dhe të dhunshme. Nëse kjo ndodhë, prindërit duhet të njoftohen
5. Të regjistrohen të gjitha profilet që fëmijët përdorin në rrjetet sociale të prindërve

6. Përdorimi i profileve "sekrete" dhe të rrejshme në rrjetet sociale nuk lejohet
7. Mos i ndani informacionet personale dhe të dhënat në faqet e internetit të dyshimta ose me të huajt në mediat sociale
8. Shmangni takimet live me njerëz nga interneti që nuk i njihni. Nëse ka një propozim për një takim të tillë, prindërit duhet të njoftohen, dhe nëse ka nevojë për takim, ai duhet të jetë në prani të një prindi ose një të rrituri tek i cili keni besim dhe në një vend publik.
9. Mos i ndani numrat e telefonit me të huajt në Internet dhe përgjigjuni thirrjeve nga të huajt. Nëse keni një telefonatë të tillë ose një kërkesë për një telefonatë, njoftoni prindërit
10. Komunikimi në internet ose në rrjetet sociale duhet të jetë i sjellshëm, pa përdorur fjalë dhe përmbajtje fyese. Përdorimi i fjalëve fyese dhe përmbajtjes duhet t'u raportohet prindërve në çdo kohë
11. Nuk lejohet të shkarkoni dhe instaloni programe softuerësh pa lejen e prindërve, si dhe përmbajtje të paligjshme nga faqet e internetit për shkëmbimin e skedarëve të tillë
12. Respektimi i këtyre rregullave zbatohet kur përdorni internetin edhe në vendet e tjera (mysafirë, kafene në internet, shkollë, hapësirë publike, etj.)
13. Mosrespektimi i këtyre rregullave parasheh sanksion⁴⁶ edhe atë:
 1. _____
 2. _____
 3. _____

⁴⁶ Shembull i sanksioneve: konfiskimi i kompjuterit, pajisjes inteligjente për një periudhë të caktuar kohore ose në tërësi, ndalimi i internetit, afati kohor për internet, etj., Në varësi të veprës penale

NËNSHKRIMET E FËMIJËVE:

1. _____

2. _____

3. _____

NËNSHKRIMET E PRINDËRVE:

1. _____

2. _____

SHKOLLA: _____

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

004.738.5.056.5-053.2

HADZI-Janev, Metodi

Udhëzues për siguri në internet për fëmijët në shtëpi dhe në shkollë:
tranzicion në parandalim : përdorimi i arsimit në parandalimin e
radikalizmit në internet / [autorët Metodi Hadzi-Janev, Mitko
Bogdanoski, Aleksandar Cekov]. - Shkup : Qendra për hulumtim dhe krijim
të politikave, 2020. - 54 стр. : илустр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Содржи и: Shtojca 1

ISBN 978-608-4586-66-1

1. Bogdanoski, Mitko [автор] 2. Cekov, Aleksandar [автор]

а) Интернет -- Безбедност -- Деца

COBISS.MK-ID 51685125

